

PAROCHIES, KLOOSTERORDEN EN CONGREGATIES IN BOXTEL 1500-2000

Hans Pel (auteur)
Frank van Doorn (tweede lezer)
24 januari 2014

Samenvatting

Boxtel is van oudsher een katholiek dorp. De eerste vermelding over de 'parochie Boxtel' stamt uit de 13^e eeuw, maar de parochie bestond toen waarschijnlijk al eeuwenlang.¹ In de 17^e en 18^e eeuw gingen de katholieken in Nederland, dus ook in Boxtel, gebukt onder de onderdrukking van hun geloof door de protestanten. Ze moesten hun kerken ontruimen en afstaan aan de hervormden.² Katholieke geestelijken liepen kans om gearresteerd te worden.³ Gelovigen kerkten noodgedwongen in woonhuizen of schuil- of schuurkerken.⁴ In Boxtel wonende kloosterlingen moesten voor hun veiligheid uitwijken naar elders. Na de komst van de Bataafse Republiek eind 18^e eeuw kregen de katholieken hun rechten en hun kerken weer terug. Vanaf 1850 vestigden zich diverse nieuwe religieuze gemeenschappen in Boxtel. Nu ging het niet om kloosterorden, maar om congregaties van paters, zusters en fraters. Naast de 'parochie Boxtel', eeuwenlang de enige parochie in de gemeente, werden drie nieuwe parochies gesticht. Onder invloed van de terugloop van het aantal gelovigen is na 2006 de samenvoeging van deze parochies tot één parochie ingezet.

1. De Sint-Petrusparochie

¹ Dorenbosch, *De Boxtelse St.-Petrus* dl. 2, 9-11.

² Dorenbosch, *De Boxtelse St.-Petrus* dl. 1, 20-21.

³ *a.w.*, 20-21.

⁴ Coenen, *Baanderheren, boeren & burgers*, 264; Nissen, *Het katholicisme van restauratie en emancipatie*, 337.

Het ontstaan van de parochie Boxtel is in nevelen gehuld. Zij bestaat mogelijk al meer dan 1000 jaar!⁵

De parochie omvatte Boxtel (inclusief een deel van Gemonde) en Liempde. In 1603 werd Liempde een zelfstandige parochie.⁶ De moederkerk van de parochie Boxtel is gewijd aan Sint-Petrus Stoel te Antiochië.⁷ De huidige kerk is waarschijnlijk in de loop van de 13^e eeuw gebouwd in de Romaanse stijl.⁸ Na de erkenning van het Heilig Bloedwonder in 1380 en de daarop volgende toeloop van grote aantallen bedevaartgangers moest de kerk vergroot worden. Dat gebeurde rond 1400 in de Gotische stijl.⁹ In de loop der tijd is de Sint-Petrus nog meermalen vergroot, onder andere toen de kerk circa 1500 tot kapittelkerk¹⁰ werd verheven. Het kapittel telde negen kanunniken.¹¹ Omstreeks 1615 is een nieuwe spits op de toren geplaatst na een brand kort daarvoor.

In 1648 namen de protestanten de Sint-Petruskerk in bezit.¹² Daarmee kwam er een eind aan het kapittel. De bezittingen van de al eerder gevluchte kanunniken vervielen aan de Staten-Generaal.¹³ De protestanten gebruikten alleen het priesterkoor en het dwarsschip van de kerk. De rest werd overgelaten aan de verwoestende werking van weer en wind.¹⁴

De parochianen weken uit naar alternatieve locaties waar ze heimelijk hun diensten hielden. Aanvankelijk particuliere huizen, later ook 'kerkschuren'. Vanaf 1672 bevond zich een schuurkerk aan de Burgakker ter hoogte van de Levensschool.¹⁵ De locatie van de andere schuurkerken is onbekend.¹⁶

In 1799 kregen de katholieken hun Petruskerk weer terug. Het gebouw was zo ernstig vervallen, dat de schuurkerk aan de Burgakker voorlopig nog in gebruik bleef. De Petruskerk werd gerestaureerd en pas in 1827 weer in gebruik genomen.¹⁷ Bizar is dat de eerste begrafenis in de gerestaureerde kerk Gerrit Heessels betrof, de architect onder wiens leiding die hele restauratie had plaatsgevonden.¹⁸ Ook in de 20^e eeuw waren verschillende restauraties noodzakelijk.¹⁹

Sinds 1850 zijn als pastoor aan de Sint-Petrusparochie verbonden geweest: deken De Wijs (1811-1852), deken Wilmer (1852-1856), deken De Wit (1856-1871), deken Pompen (1871-1887), deken Van Gennip (1887-1916), deken Spierings (1916-1941), pastoor Van Besouw (1941-1964; vanaf 1962 deken), deken Bertens (1964-1981) en R. Niessen (1987-2006).

De parochie hield zich niet alleen bezig met strikt kerkelijke zaken. De geestelijken bekommerde zich ook om de jeugd: Katholieke Jonge vrouwen, Sint-Paulusjeugdhuis, patronaat, verkennerij, Jonge Werkman, Jonge Wacht. De pastorie bemoeide zich eveneens intensief met de lokale pers. 'Ons Kerkklokje' en 'Boxtelse Courant' waren zelfs eigendom van de Sint-Petrusparochie.²⁰ Verder was het kerkbestuur, met de pastoor als voorzitter, tevens schoolbestuur van de kleuter- en lagere scholen in de parochie.²¹

⁵ Dorenbosch, *De Boxtelse St.-Petrus* dl. 2, 9.

⁶ *a.w.*, 9.

⁷ Dorenbosch, *De Boxtelse St.-Petrus* dl. 1, 2-3.

⁸ Coenen, *Baanderheren, boeren & burgers*, 36, 92.

⁹ *a.w.*, 92.

¹⁰ Een kapittelkerk is een voorname kerk waaraan een collegiaal kapittel van kanunniken is verbonden met het doel om de eredienst plechtiger te vervullen. Het kapittel in Boxtel telde negen seculier kanunniken (priesters). Zie: Coenen, *Baanderheren, boeren & burgers*, 93.

¹¹ *a.w.*, 92-93.

¹² *a.w.*, 262.

¹³ *a.w.*, 262.

¹⁴ *a.w.*, 262; Dorenbosch, *De Boxtelse St.-Petrus* dl. 1, 21.

¹⁵ Dorenbosch, *De Boxtelse St.-Petrus* dl. 1, 51.

¹⁶ *a.w.*, 38.

¹⁷ Coenen, *Baanderheren, boeren & burgers*, 376-377.

¹⁸ *a.w.*, 314.

¹⁹ *a.w.*, 376-377.

²⁰ Dorenbosch, *De Boxtelse St.-Petrus* dl. 2, 112-113.

²¹ Eigen ervaring.

In de afgelopen eeuw is het grondgebied van de parochie drie keren verkleind door de stichting van drie nieuwe parochies: de H. Hartparochie (1901), de Sint-Theresiaparochie (1926) en de Maria Reginaparochie (1958).²² Per 1 januari 2006 kwam er een eind aan het eeuwenlange bestaan van de Sint-Petrusparochie. Zij is opgegaan in de nieuwe Verrijzenisparochie, die is ontstaan als gevolg van de fusie van de Sint Petrus-, H. Hart- en Maria Reginaparochie.²³ R. Niessen was pastoor van deze fusieparochie tot 31 december 2013. Per 1 januari 2014 volgde kapelaan Jacques Grubben hem op. Richard Niessen bleef wel verbonden aan de parochie.²⁴ Op 6 oktober 2012 is de Sint-Petruskerk door bisschop A. Hurkmans tot basiliek verheven.²⁵

2. De Heilig Hartparochie

Tot 1901 was de Petrusparochie de enige parochie in Boxtel. In 1899 werd Josephus Maria Franciscus Eras, kapelaan te Boekel, door Mgr. W. van de Ven benoemd tot pastoor van de op te richten parochie van Breukelen. Al vanaf 1875 waren er pogingen ondernomen om in Breukelen een eigen parochie te stichten. Maar de dekens Pompen en Van Gennip wilden daar niet aan mee werken. Toch kwam de Breukelse parochie er. In 1898 werd een commissie gevormd, die ‘... *nogmaals een ernstige poging moest aanwenden en alle middelen diende te beproeven om tot de stichting eener nieuwe parochie te komen*’. In de commissie zaten onder andere schoenfabrikant Willem Bosch, Johannes Fielstra, hoofd van de school in Breukelen; bakker Frans de Leijer, herbergier Frans van de Meerendonk, molenaar Karel Merks, textielabrikant Frans van Oerle en bakker Gijsbertus Paymans. De commissie had de steun van de bisschop, die vond dat een nieuwe parochie noodzakelijk was. Een actie om geld bijeen te krijgen voor de bouw van de nieuwe kerk bracht /15.000 op. De Petrusparochie beloofde eveneens /15.000 bij te dragen.²⁶ Bouwpastoor Eras, afkomstig uit een welgestelde familie, droeg ook een fors bedrag

²² Dorenbosch, *De Buxtelse St.-Petrus* dl. 2, 9-11.

²³ <http://www.verrijzenisparochieboxtel.nl/>

²⁴ <http://boxtel.nieuws.nl/nieuws/20131227/Grubben-pastoor-in-Boxtel>.

²⁵ <http://www.verrijzenisparochieboxtel.nl/nieuws.html>

²⁶ Pel, Hans, *Boxtel Toen en Nu*, deel 2, 16-17.

bij.²⁷ De weduwe Clerx stond gratis één hectare grond af, gelegen nabij haar boerderij die de naam De Bult droeg.²⁸ Architect C. Fransen uit Roermond maakte het ontwerp in neogotische stijl.²⁹ De eerste steen van de H. Hartkerk werd gelegd op het feest van Sint-Josef in 1900 en de inwijding vond plaats op 10 juni 1901.³⁰ Wegens geldgebrek werden de geplande torens niet gebouwd.³¹

Eras overleed in 1928 en werd opgevolgd door Antonius de Kort die op zijn beurt in 1937 werd opgevolgd door Ignatius Broekman. Broekman nam het initiatief voor de bouw van de Sint-Willibrorduskapel op Luissel die in november 1940 werd ingewijd.³² In 1954 bouwden de leerlingen van de ambachtsschool Pius X de Sint-Annakapel aan de Roond. Broekman liet in 1938 parochiehuis 'De Ark' bouwen in de Prins Bernardstraat. In die periode groeide de parochie sterk door de bouw van woningen in het uitbreidingsplan Selissenwal in Boxtel-Noord.³³ Eind jaren vijftig werd Selissenwal een zelfstandige parochie: de Maria Reginaparochie.³⁴

Piet van Mulukom, kapelaan van de Sint-Jan in Den Bosch, volgde Broekman in 1960 op. Hij bleef tot 1980.³⁵ Jo de Jong was de laatste pastoor van de H. Hartparochie. In 1990 werd hij geestelijk adviseur van de Boxtelse afdeling van de NCB.³⁶ Hij nam in 2005 na 25 jaar afscheid van de parochie.³⁷ Er kwam geen opvolger en op 1 januari 2006 ging de H. Hartparochie op in de nieuwe Verrijzenisparochie.³⁸

3. De Sint-Theresiaparochie

Als gevolg van de groei van het aantal gelovigen in Lennisheuvel werd daar in 1926 de derde parochie in Boxtel gesticht: de Sint-Theresiaparochie, toegewijd aan de Heilige Theresia van Lisieux die juist een jaar eerder heilig verklaard was.³⁹ Deken Spierings werkte hieraan goed mee, in tegenstelling tot zijn voorgangers Pompen en Van Gennip bij de stichting van de H. Hartparochie. Tot eerste pastoor werd Arnoldus Manders benoemd, kapelaan van de parochie van Sint-Jan's Onthoofding te Liempde.⁴⁰ Het ontwerp voor de kerk was van de Maastrichtse architect J. van Groenendaal. Op 30 juni 1926 werd de kerk door Mgr. M. van Oss, deken van Vught, plechtig ingezegend.⁴¹ Als gevolg van geldgebrek duurde het tot 1931 voordat de Sint-Theresiakerk door de bisschop werd gewijd. Dat was ook de reden dat de kerk voornamelijk met gebruikte spullen uit andere kerken werd ingericht. Tot verdriet van pastoor Manders had de Theresiakerk maar één toren. De pastoor had liever een kerk met twee torens gehad maar ook daar was geen geld voor.⁴²

²⁷ Coenen, *Baanderheren, boeren & burgers*, 381.

²⁸ Pel, Hans, *Boxtel Toen en Nu*, deel 2, 16-17.

²⁹ Coenen, *Baanderheren, boeren & burgers*, 381.

³⁰ Pel, Hans, *Boxtel Toen en Nu*, deel 2, 16-17.

³¹ Coenen, *Baanderheren, boeren & burgers*, 381.

³² Coenen, *Baanderheren, boeren & burgers*, 381.

³³ *a.w.*, 382.

³⁴ *a.w.*, 384.

³⁵ Pel, Hans, *Boxtel Toen en Nu*, deel 2, 81-82.

³⁶ Pel, Hans, *Vur d'n boer, de koei en Onze Lieve Heer*, 76.

³⁷ Brabants Centrum 25 mei 2011.

³⁸ <http://www.verrijzenisparochieboxtel.nl/>

³⁹ Doyen, Wil en Frans van Susante, *Boxtel in grootmoeders tijd*, 95.

⁴⁰ Pel, Hans, *Boxtel Toen en Nu*, deel 2, 52.

⁴¹ Aker, Theo van den, Piet van Oers, *Boxtel: kijk nou 'ns*, nr. 193; www.lennisheuvel.nl/LennisWIKI/index.php?title=Gebouwen

⁴² <http://www.lennisheuvel.nl/LennisWIKI/index.php?title=Gebouwen>.

Victor Tilman, sinds 1948 kapelaan in de H. Hartparochie, volgde Pastoor Manders in 1950 op.⁴³ Hij zette zich vooral in voor de heemkunde, de Heilig Bloedprocessie en de federatie van fanfares en harmonieën.⁴⁴ Hij was van 1952 tot 1977 ook geestelijk adviseur van de Boxtelse afdeling van de NCB.⁴⁵

Tilman werd opgevolgd door pater Jos Planken. In 1988 werd Norbert Smulders pastoor in Lennisheuvel.⁴⁶ Hij bleef tot 1993. Vanaf toen moest Lennisheuvel het zonder eigen parochieherder stellen. Even was pastoor Harrie van den Tillaart van de Maria Reginakerk in beeld als opvolger van Smulders, maar dat ging uiteindelijk niet door. Van den Tillaart was overigens in 'noodgevallen' wel actief in de Theresiaparochie.⁴⁷ Maar toen de Maria Reginaparochie in 2006 ophield te bestaan als zelfstandige parochie, werd Harrie van den Tillaart in 2006 alsnog pastoor van de Sint-Theresiaparochie alwaar hij met open armen werd ontvangen. Na zijn emeritaat (pensioen) in 2009 heeft de bisschop hem als waarnemend pastoor benoemd.⁴⁸

Hoewel de parochie in 1986 aanzienlijk groeide door de bouw van de nieuwe wijk 'Het Gescheurd Hemd'⁴⁹, zal er binnenkort een eind komen aan haar zelfstandigheid. De besturen van de parochies van Boxtel, Esch, Liempde en Lennisheuvel bereiden momenteel namelijk een kerkelijke fusie voor die met ingang van 1 januari 2015 afgerond moet zijn.⁵⁰

⁴³ Pel, Hans, *Boxtel Toen en Nu*, deel 2, 82.

⁴⁴ Coenen, *Baanderberen, boeren & burgers*, 383.

⁴⁵ Pel, Hans, *Vur d'n boer, de koei en Onze Lieve Heer*, 76.

⁴⁶ Coenen, *Baanderberen, boeren & burgers*, 383.

⁴⁷ Brabants Centrum, 7-6-2001.

⁴⁸ <http://www.lennisheuvel.nl/nieuws39a.htm>

⁴⁹ Coenen, *Baanderberen, boeren & burgers*, 383.

⁵⁰ Brabants Centrum 27-12-2013.

4. De Maria Reginaparochie

In de jaren vijftig en zestig groeide de nieuwbouwwijk Selissenwal dermate uit dat het bisdom in 1957 besloot om te onderzoeken of er in de wijk een zelfstandige parochie gesticht kon worden. Herman de Beer, kapelaan van de parochie Sint-Petrusbanden in Oisterwijk voerde dit onderzoek uit in opdracht van Mgr. Mutsaerts, bisschop van Bisdom Den Bosch. Het resultaat was dat op 12 augustus 1958 de parochie werd opgericht met de naam 'H. Maria Regina en de H. Antonius van Padua'. Herman de Beer werd enkele weken later geïnstalleerd als pastoor. Een ruimte in lagere school 'De Zonnehoeck' fungeerde voorlopig als noodkerk. De Boxtelse architect J. Strik maakte het ontwerp voor het nieuwe kerkgebouw. Opvallend in dat ontwerp was dat de 40 meter hoge toren geheel los van de kerk stond. Op 15 november 1959 vond de eerste steenlegging plaats. In augustus 1960 kon de kerk worden opgeleverd. In oktober daaropvolgend wijdde Mgr. Bekkers de kerk plechtig in.⁵¹ De markante toren kreeg in de volksmond al gauw de naam 'Magere Josje'. Hij dankte die bijnaam aan een moord die in die dagen veel stof deed opwaaien en veelvuldig in het nieuws was. Het ging om de moord op de Amsterdamse prostitué Magere Josje in augustus 1957.⁵²

In 1985 ging pastoor De Beer met emeritaat. Harrie van den Tillaart, op dat moment pastoor van de parochie Tilburg Noord-Oost, volgde hem op.⁵³ Door teruglopend kerkbezoek moest de kerk in 2003 plaatsmaken voor woningbouw. Opnieuw verhuisde men naar een noodkerk, de kantine van de voormalige gezondheidsdienst voor dieren aan de Molenwijkseweg.⁵⁴ In 2006 is de parochie opgegaan in de nieuwe Verrijzenisparochie. Pastoor Van den Tillaart vertrok naar de Sint-Theresiaparochie in Lennisheuvel.

⁵¹ N.N., *Maria Reginkerk Boxtel*, 12-15, 19.

⁵² Brabants Centrum, 8-2-2001.

⁵³ N.N., *Maria Reginkerk Boxtel*, 12-15, 10.

⁵⁴ Coenen, *Baanderberen, boeren & burgers*, 384.

5. De Nederlands Hervormde Gemeente

Na de inname van 's-Hertogenbosch door de troepen van Frederik Hendrik in 1629 namen de nieuwe machthebbers maatregelen om een eind te maken aan de uitoefening van de katholieke eredienst in de toenmalige Meierij. Priesters mochten geen kerkelijke diensten meer verrichten en kerken moesten worden ontruimd ten gerieve van de hervormden. De Staten-Generaal onderschatten echter de onverzettelijkheid van het katholieke geloof en de bestaande godsdienstpraktijk, want de protestantisering van het gebied verliep moeizaam. Slechts hier en daar werd een kerk inderdaad ontruimd. In het algemeen behielden de katholieken hun kerken tot aan de Vrede van Münster in 1648, ook in Boxtel.⁵⁵ Maar in 1648 namen de protestanten de Sint-Petruskerk dan toch in bezit. Ze gebruikten slechts het priesterkoor en het dwarsschip.

Boxtel hoorde bij de eerste plaatsen in de Meierij waar een predikant benoemd werd: Johannes Aelstius junior. Aelstius had het niet gemakkelijk, op hem werd zelfs een aanslag gepleegd.⁵⁶ Hij vertrok al in 1652. Timotheus Rolandus, sinds 1649 predikant in Sint-Michielsgestel, volgde hem op. Rolandus kwam oorspronkelijk uit Amsterdam en was de vader van Jacobus Rolandus (Jacob Roelandz). Jacobus kwam regelmatig in Boxtel en koos in 1654 tot groot ongenoegen van zijn vader voor het katholieke geloof. Hij trad later zelfs in bij de jezuiten en werkte als missionaris in Brazilië.⁵⁷ Timotheus Rolandus verruilde Boxtel in 1657 voor Helvoirt.⁵⁸ Samuel de Wael nam zijn plaats in. Hij kreeg verschillende keren te maken met pesterijen vanuit de katholieke burgerij. Ook zijn opvolgers hadden te lijden onder intimidaties en bedreigingen, zelfs tijdens kerkdiensten. Daaruit bleek dat de meerderheid van de bevolking en de kleine protestantse gemeente niet altijd vreedzaam naast elkaar leefden.⁵⁹ In 1798 bepaalde de Nationale Vergadering van de Bataafse Republiek dat de geconfisqueerde kerken aan de katholieken moesten worden teruggegeven. In juni 1799 kwam de ernstig verwaarloosde Sint-Petruskerk weer in handen van katholiek Boxtel.

⁵⁵ Dorenbosch, *De Boxtelse St.-Petrus* dl. 1, 20-21.

⁵⁶ Coenen, *Baanderheren, boeren & burgers*, 262; Dorenbosch, *De Boxtelse St.-Petrus* dl. 1, 37.

⁵⁷ *a.w.*, 262. Later werd in Boxtel een school naar hem vernoemd: het Jacob-Roelandscollege.

⁵⁸ http://www.dbnl.org/tekst/molh003nieu03_01/molh003nieu03_01_1654.php

⁵⁹ Coenen, *Baanderheren, boeren & burgers*, 262; Dorenbosch, *De Boxtelse St.-Petrus* dl. 1, 57, 59.

Aan de voet van toren van de Sint-Petruskerk werd een klein kerkje gebouwd voor de Boxtelse protestantse gemeente, die op dat moment slechts zo'n vijftig leden telde. Het door Hendrik Verhees ontworpen bedehuis werd in december 1812 in gebruik genomen.⁶⁰ Ook de enkele protestanten uit Liempde en Esch kerkten er.⁶¹ Dat is anno 2014 nog steeds het geval.

In 1912 kreeg protestantse gemeente de beschikking over een eigen begraafplaats aan het Ronduutje. Daar vlakbij opende in 1954 de eerste protestantse school in Boxtel, de Molenwijkschool, zijn deuren.⁶² In 1959 werd aan de hervormde kerk een ontmoetingsruimte gebouwd met de naam 'de Schakel'.

6. Kloosterorden en congregaties

In de 16^e en 17^e eeuw streken een vijftal kloosterorden neer in Boxtel: Clarissen, Minderbroeders Observanten, Franciscanen, Kartuziers, en Dominicanen.⁶³

De Clarissen bouwden omstreeks 1500 het klooster Sint-Elisabethsdal op de plaats van de huidige Clarissenstraat. In 1540 is Sint-Elisabethsdal voor een groot deel in vlammen opgegaan. Drie jaar later werd het klooster, dat nog niet geheel hersteld was, aangevallen door troepen van Maarten van Rossum die alles roofden wat de brand uit 1540 had overleefd. Eind jaren zeventig van de zestiende eeuw was de toestand in de regio opnieuw erg onrustig. Troepen van de Spaanse koning vochten met die van de opstandige Zeventien Verenigde Nederlanden.⁶⁴ In 1578 vluchtten de zusters voor plunderende troepen naar Den Bosch. Latere pogingen om naar Boxtel terug te keren liepen op niets uit.

De eerste vermelding over de Minderbroeders Observanten in Boxtel stamt uit 1459. We horen pas weer over deze orde na de val van 's-Hertogenbosch in 1629. Toen moesten de daar gevestigde minderbroeders de stad verlaten. Enkel van hen kwamen naar Boxtel. In 1645 verlieten zij Boxtel weer om zich voorgoed te vestigen in Megen.

In de periode 1684-1711 hadden de Franciscanen een statie (buitenpost) in Boxtel. Sommigen van hen hebben gewoond bij de Clarissen en traden op als hun geestelijk leidsman.

Na de plundering van hun klooster in Vught in 1572 vertrokken enkele Kartuziers naar Boxtel. Daar verbleven ze negen jaar op Kasteel Stapelen. Daarna vestigden zij zich in Sint-Michielsgestel.

Net als de Minderbroeders Observanten moesten de Dominicanen of Predikheren in 1629 de stad verlaten. Vier paters en vier lekenbroeders kozen tijdelijk domicilie in Boxtel. Zij voelden zich niet echt veilig, want in 1632 weken zij uit naar Stratum vanwege '*moeijelykheden die zy tegen kwamen*'.

Pas na een 'kloosterloos tijdperk' van ongeveer 140 jaar keerde de kloosterling vanaf het midden van de negentiende eeuw weer terug in het Boxtelse straatbeeld. Het ging nu niet om kloosterorden⁶⁵, maar om congregaties die in de 19^e eeuw gesticht zijn, veelal op initiatief van lokale parochiegeestelijken. De belangrijkste congregaties in Boxtel zijn, de Zusters JMJ, de Zusters Ursulinen, de Fraters van Tilburg en de Paters Assumptionisten. Maar ook de Zusters van de Choorstraat, Zusters Trappistinnen, Witte Paters, Witte Zusters, Zusters Oblaten en de 'Spaanse Zusters' hebben in Boxtel gewoond en gewerkt.

⁶⁰ Dorenbosch, *De Boxtelse St.-Petrus* dl. 1, 86.

⁶¹ Coenen, *Baanderheren, boeren & burgers*, 267.

⁶² <http://www.bs-jenaplan-molenwijk.nl/>

⁶³ Deze paragraaf is gebaseerd op Pel, Hans, *Dienstbaar en gedreven. Kloosterorden en congregaties in Boxtel en Liempde 1500-2005*, 113-117.

⁶⁴ Jansen, *Kalendarium geschiedenis van de Lage Landen in jaartallen*, 84-85.

⁶⁵ Orden zijn kloostergemeenschappen die zijn gesticht vóór het Concilie van Trente van 1545-1563.

7. Zusters van de Sociëteit van Jezus, Maria en Jozef

De Congregatie van Jezus, Maria en Jozef (JMJ) is in 1822 gesticht door de Jezuïet Mathias Wolff.⁶⁶ Pater Wolff, in 1779 geboren te Diekirch in Luxemburg, had zich in juni 1816 als zielzorger gevestigd in Culemborg. De congregatie vestigde zich in 1823 in Amersfoort van waaruit zij zich over het land verspreidde.

Sloop van de kapel in 1982

De Zusters JMJ kwamen in 1862 naar Boxtel, waar zij de zorg voor arme oude vrouwen en het kleuter- en lager onderwijs overnamen van de Zusters van de Choorstraat. Zij namen hun intrek op Duinendaal. Toen er een ziekenhuisje werd gebouwd als onderdeel van het Sint-Annagesticht (meestal 'Liefdegesticht Duinendaal' genoemd), namen zij de verpleging van zieke armen op zich. Vanaf 1869 ontfermden de zusters zich bovendien over weeskinderen. In 1917 startten de zusters op Duinendaal met hun mulo-onderwijs voor meisjes. Op 13 april 1921 werd de school – toegewijd aan Sint-Jozef – plechtig ingewijd. De onderwijstaken zijn zij blijven uitvoeren tot de jaren zeventig van de vorige eeuw. In de ziekenzorg nam de laatste zuster afscheid in 1985.

In 1973 verlieten de zusters na ruim 110 jaar hun klooster op Duinendaal. Ze vestigden zich in het kleinere en modernere nieuwbouwklooster 'Molenwiek' aan de Achterberghstraat. Ongeveer tegelijk openden ze naast Molenwiek een bejaardenhuis voor religieuzen: 'Molenweide'.

De Zusters JMJ hebben grote invloed gehad op het gemeenschapsleven in Boxtel in de ruim honderd jaar dat ze hier actief zijn geweest. Bij het eeuwfeest in 1963 drukte burgemeester Van Helvoort het als volgt uit: *'Behalve de eigenlijke functies, onderwijs, bejaardenverzorging en ziekenverpleging, heeft de JMJ-congregatie ook in velerlei ander opzicht een grote rol gespeeld bij het dienen van het algemeen belang. De zusters hebben nagenoeg overal waar grote menselijke noden in het geding waren, haar stempel gedrukt op het gemeenschapsleven. Ik constateer daarbij met de grootste voldoening dat zij in de zorg voor de Boxtelse mensen overeenkomstig de tijdsontwikkeling naar aanpassing zijn blijven streven.'*

⁶⁶ Deze paragraaf is gebaseerd op Pel, Hans, *Dienstbaar en gedreven. Kloosterorden en congregaties in Boxtel en Liempde 1500-2005*, 34-47.

8. Zusters Ursulinen van de Romeinse Unie

Angela Merici, in 1474 geboren in het Noord-Italiaanse Desenzano, stichtte in 1535 in haar woonplaats Brescia de 'Compagnie van de H. Ursula'.⁶⁷ Het voornaamste doel van de werkzaamheden der Ursulinen was de christelijke opvoeding van meisjes.

De vestiging van de Ursulinen in Boxtel was het gevolg van de wens van pastoor Eras van de H. Hartparochie die graag een bewaarschool en een lagere meisjesschool wilde oprichten, bestuurd door zusters. Voor de Ursulinen, een echte onderwijscongregatie, was Boxtel een gunstige locatie. Zij gingen in 1909 aan de slag op de Angelaschool (in de huidige Baroniestraat) tegenover het in aanbouw zijnde klooster. De zusters reisden aanvankelijk dagelijks met de trein vanuit Vught naar Boxtel totdat ze in augustus 1911 hun nieuwe klooster, genoemd naar de H. Ursula, konden betrekken. Kort daarna waren ook de kweekschool en het internaat klaar en arriveerden de eerste kwekelingen. Aspirant-leerlingen volgden een voorbereidend jaar. Deze vooropleiding werd in 1921 omgezet in een mulo, die later de naam 'Mariaschool' kreeg. Begin jaren dertig zaten op deze mulo ook externe leerlingen uit Boxtel. In 1936 werd de kweekschool noodgedwongen opgeheven, omdat de regering als gevolg van de economische malaise moest bezuinigen en de subsidie introk. In september 1947 startten de Ursulinen een MMS in de benedenverdieping van de voormalige kweekschool met interne en externe leerlingen. De mulo draaide gewoon door tot 1949. Als gevolg van de Mammoetwet (1968) werd de MMS omgezet in een havo.

Omstreeks 1970 gaven de zusters het schoolbestuur van de Angelaschool grotendeels uit handen. Er werd een parochieel schoolbestuur gesticht waarin twee Zusters Ursulinen zaten. In de jaren daarna nam het aantal religieuzen in het 'Brukelse' onderwijs snel af. Met het vertrek van zr. Eugenie in 1977 van de havo verdween de laatste Ursuline uit het Boxtelse middelbare onderwijs. Zr. Ancilla was op dat moment overigens nog wel voorzitter van het schoolbestuur van de havo. De laatste zusters uit kleuter- en lager onderwijs vertrokken omstreeks 1980. De zusters richtten zich vanaf die tijd meer en meer op sociaal werk. Op 1 december 1985 sloot het Ursulinenklooster na 75 jaar zijn deuren. Daarmee verdween een congregatie die de Boxtelse gemeenschap 75 jaar diende en een stempel drukte op het lokale onderwijs.

⁶⁷ Deze paragraaf is gebaseerd op Pel, Hans, *Dienstbaar en gedreven. Kloosterorden en congregaties in Boxtel en Liempde 1500-2005*, 59-76.

9. Fraters van Tilburg

In 1844 stichtte Joannes Zwijsen, pastoor in de parochie 't Heike in Tilburg, een congregatie van mannelijke religieuzen.⁶⁸ Deze zogeheten Fraters van Tilburg legden zich vooral toe op onderwijs. In 1909 kwamen vier fraters op initiatief van Pastoor-deken Van Gennip naar Boxtel. Zij gingen als onderwijzer aan de slag op de gloednieuwe lagere school voor jongens aan de Burgakker, de Sint-Petrusschool. De school breidde in de loop der jaren uit tot een volledige lagere school. In 1918 begonnen de fraters met de voorbereiding van een mulo. Daartoe werd op de lagere school een zevende klas (mulo-kop) gevormd. De mulo ging in 1919 voortvarend van start. Maar in 1920 kreeg de congregatie een conflict met de parochie dat zo hoog opliep dat de fraters Boxtel verlieten.

Nog in hetzelfde jaar keerden zij in Boxtel terug om op verzoek van de katholieke kindbescherming een nieuw voogdijgesticht te bemannen. Dit gesticht, 'Huize De la Salle' genaamd, was gevestigd op het landgoed Jachtrust dat kort daarvoor door de Zusters Trappistinnen was verlaten. Het gesticht was aanvankelijk bedoeld voor normale jongens. De schoolplichtige kinderen bezochten in het begin de Sint-Petrusschool aan de Burgakker, maar in 1922 kreeg De la Salle een eigen lagere school.

Om subsidietechnische redenen werden naast de voogdijkinderen ook enkele zwakbegaafde leerlingen opgenomen. Omdat die combinatie slecht beviel, besloot men in 1923 de instelling om te zetten in een internaat voor 'zwakzinnige' jongens. Die keuze was niet zo vreemd, omdat de fraters al eerder ervaring hadden opgedaan met deze jongens. In de loop der jaren groeide De la Salle uit tot een van de meest toonaangevende instellingen in Nederland voor onderwijs aan en zorg voor minderbegaafden.

De la Salle werd gedurende bijna vijftig jaar nagenoeg geheel door de Fraters van Tilburg geleid.

Omstreeks 1970 veranderde dat. Vanaf die jaren versterkten steeds meer leden de staf van het instituut. Eind 1986 verlieten de laatste fraters De la Salle en daarmee kwam er een eind aan de band van Boxtel met de Congregatie van de Fraters van Tilburg die in 1920 begon.

⁶⁸ Deze paragraaf is gebaseerd op Pel, Hans, *Dienstbaar en gedreven. Kloosterorden en congregaties in Boxtel en Liempde 1500-2005*, 77-85.

10. Paters Assumptionisten

De Congregatie van de Paters Assumptionisten is in 1845 gesticht door de adellijke Franse priester Emmanuel d'Alzon (1810-1880).⁶⁹ De naam 'Assumptionisten' komt van O.L. Vrouw Assumptie (Maria Tenhemelopneming) aan wie de congregatie is toegewijd. De Paters Assumptionisten zetten zich in voor het katholieke onderwijs in vele landen.

Als gevolg van de antiklerikale atmosfeer in Frankrijk rond 1900 vluchtten ze naar elders. Zo kwamen ze ook in Boxtel terecht. In 1915 kocht de congregatie Kasteel Stapelen om er een kleinseminarie te vestigen. In hetzelfde jaar arriveerden de paters en enkele leerlingen.

In 1922 werd Stapelen een apostolische school met een eigen opleiding voor de Assumptionisten in Nederland. Ruimtegebrek noopte tot de bouw van een nieuwe apostolische school toegewijd aan de H. Theresia in het park naast het kasteel. Het Sint-Theresia Missiehuis werd in 1927 in gebruik genomen.

Na de Tweede Wereldoorlog onderging het missiehuis grote veranderingen. De paters wilden hun studenten opleiden voor het staatsexamen gymnasium. In 1960 werd het R.K. Gymnasium 'Sint-Theresia Missiehuis' officieel erkend en de eerste eindexamens werden al in de zomer van dat jaar afgenomen. Terzelfder tijd werd de school opengesteld voor externe leerlingen. Aan het begin van het schooljaar 1960-1961 kwamen de eerste externen op de school. Om financiële redenen fuseerde de school in 1964 met de Boxtelse HBS. Het nieuwe Jacob-Roelandscollege was geboren, het bestond uit HBS A en B en gymnasium A en B. Geleidelijk verdwenen de sporen van de paters en 'hun' Sint-Theresia. In 1969 werd Missiehuis Sint-Theresia een open internaat voor jongens die op andere scholen in Boxtel zaten. Zeven jaar later in 1976 werd het internaat opgeheven. Het aantal paters in het lerarenkorps van het Jacob-Roelandscollege – vanaf 1968 Jacob-Roelandslyceum – liep terug tot vier à vijf in de jaren tachtig. Met het vertrek van conrector en leraar Nederlands pater Jan Stroombergen in 1988 nam de laatste Assumptionist afscheid van het Jacob-Roelandslyceum. Verschillende paters assisteerden daarna in parochiekerken in Boxtel en omliggende plaatsen. De Assumptionisten hebben vanaf 1926 gefungeerd als geestelijk verzorger op De la Salle.

De gemeenschap die in de hoogtijdagen dertig à veertig leden telde, liep terug. In Boxtel wonen momenteel nog 20 Assumptionisten, deels op Kasteel Stapelen en deels in of bij verzorgingshuis Molenweide.

⁶⁹ Deze paragraaf is gebaseerd op Pel, Hans, *Dienstbaar en gedreven. Kloosterorden en congregaties in Boxtel en Liempde 1500-2005*, 87-106.

11. Overige congregaties in de 19^e en 20^e eeuw

In deze paragraaf noemen we kort de overige congregaties die in de 19^e en 20^e eeuw in Boxtel werkzaam zijn geweest of nog zijn.⁷⁰

De Congregatie van de ‘Dochters van Maria en Joseph’, in de volksmond de Zusters van de Choorstraat genoemd, is gesticht in 1920 in Den Bosch. Het is de eerste congregatie van liefdezusters in Nederland. De zusters kwamen in 1855 naar Boxtel en werkten in het onderwijs en de zorg. In 1862 vertrokken zij weer.

De Trappistinnen vestigden zich in 1903 in Boxtel. Net als de Paters Assumptionisten waren zij Frankrijk ontvlucht vanwege de antiklerikale stemming aldaar. Ze kochten villa Jachtrust en noemden hun gemeenschap ‘Notre Dame des Exilées de Jachtrust.’ De zusters hadden als gevolg van hun kloosterregel weinig contact met de Boxtelse gemeenschap. In 1920 vertrokken zij weer naar Frankrijk.

Langs de weg Den Bosch – Boxtel verrees in 1892 het Missiehuis Sint-Charles. Hier vestigden zich de paters van het ‘Gezelschap der Missionarissen van Afrika’, kortweg de Witte Paters genoemd. In het klooster werden jonge mannen opgeleid voor hun taak in de Afrikaanse missiegebieden. Vanaf de jaren zeventig van de vorige eeuw diende het meer en meer als kloosterbejaardenoord. In 1987 vertrokken ze noodgedwongen, omdat Sint-Charles plaats moest maken voor de vernieuwde snelweg A2.

De Witte Zusters (officieel de Missiezusters van O.L. Vrouw van Afrika) betrokken in 1895 hun gloednieuwe klooster ‘Sancta Monica’ in Esch. Zij stonden de Witte Paters in hun werk bij. Vanaf 1930 zijn zij ook in Boxtel gevestigd.

In 1958 kwamen de eerste zusters van de Congregatie ‘Sociedad Amor Christiano’ op initiatief van pastoor Broekman naar Boxtel. De Spaanse Zusters, zoals ze werden genoemd, namen de zorg op zich voor de bewoners van bejaardenhuis Simeonshof. Later waren ze ook actief in de thuiszorg. De Spaanse Zusters maakten grote indruk. Hun toewijding en hun manier van leven sprak sommige Boxtelse meisjes die in de zorg werkten zelfs zo aan dat ze tot de congregatie toetraden.

In april 1916 arriveerden vijf zusters van de Congregatie van de Zusters Oblaten van de Assumptie in Boxtel. Zij vestigden zich op Stapelen en hielpen de Paters Assumptionisten aldaar in de huishouding. In 1927 werd hun communiteit opgeheven. Maar in 1977 vestigden zich hier opnieuw enkele Zusters Oblaten in de Oisterwijkstraat. Sinds 1986 wonen ze in een nieuw huis met kapel in de Prins Hendrikstraat, dus weer vlakbij Stapelen. Midden 2005 telde de communiteit nog vijf zusters. Hoewel behoorlijk op leeftijd, waren ze nog steeds actief op talrijke terreinen. Naast de zorg voor de Paters Assumptionisten en het bezoeken van bejaarden en zieken, organiseerden ze religieuze gespreksgroepen, kindercatechese en een bijbelcursus. Een belangrijk initiatief in de jaren negentig was de oprichting van een lekengemeenschap in Boxtel.

⁷⁰ Deze paragraaf is gebaseerd op Pel, Hans, *Dienstbaar en gedreven. Kloosterorden en congregaties in Boxtel en Liempde 1500-2005*, 117-132.

Literatuur

- Aker, Theo van den, Piet van Oers, *Boxtel: kijk nou 'ns*, Boxtel 1983.
- Brabants Centrum, diverse artikelen.
- Bruijn, Martin de, Tussen hemel en hel. Kerk, school, cultuur 1450 -1780, in: Gorisse, Cock e.a. (red.), *Tilburg, stad met een levend verleden. De geschiedenis van Tilburg vanaf de steentijd tot en met de twintigste eeuw*, Tilburg 2001, 167-187.
- Coenen, Jean, *Baanderheren, boeren & burgers. Een overzicht van de geschiedenis van Boxtel, Liempde en Gemonde*, Boxtel 2004.
- Dorenbosch, P.Th.A., *De Boxtelse St.-Petrus*, I, Boxtel, 1983.
- Dorenbosch, P.Th.A., *De Boxtelse St.-Petrus*, II, Boxtel, 1986.
- Doyen, Wil en Frans van Susante, *Boxtel in grootmoeders tijd*, Zaltbommel 1992.
- Jansen, H.P.H., *Kalendarium geschiedenis van de Lage Landen in jaartallen*, Utrecht 1979.
- N.N., *Maria Reginakerk Boxtel*, Boxtel 1989.
- Nissen, P.J.A., Het katholicisme van restauratie en emancipatie, in: Eerenbeemt, H.F.J.M. van den (red.), *Geschiedenis van Noord-Brabant 1796-1890*, Amsterdam/Meppel 1996, 333-359.
- Pel, Hans, *Boxtel Toen en Nu deel 2. Bij leven en welzijn 1850-1970*, Hulst 1989.
- Pel, Hans, *Dienstbaar en gedreven. Kloosterorden en congregaties in Boxtel en Liempde 1500-2005*, Boxtel 2006.
- Pel, Hans, *Vur d'n boer, de koei en Onze Lieve Heer. Honderd jaar R.K. Boerenbond Boxtel 1896-1996*, Boxtel 1996.
- Pel, J.A., *Op de kaart gezet. Hendrik Verhees, politicus, kaartenmaker en waterstaatkundige, 1744-1813*, Boxtel 2007.
- Visser, Hans de, *Boxtel, van Brabantse Baronie naar Groene Gemeente*, Boxtel, 1999.

Geraadpleegde websites

- boxtel.nieuws.nl/nieuws/20131227/Grubben-pastoor-in-Boxtel.
- www.bs-jenaplan-molenwijk.nl/
- www.dbnl.org/tekst/molh003nieu03_01/molh003nieu03_01_1654.php
- www.lennisheuvel.nl/LennisWIKI/index.php?title=Gebouwen
- www.lennisheuvel.nl/nieuws39a.htm
- www.thuisinbrabant.nl/geschiedenis/bloeitijd-en-neergang/de-tachtigjarige-oorlog/kerkelijke-ontwikkelingen/de-retorsieperiode
- www.verrijzenisparochieboxtel.nl/